

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh948>

İLHANLILAR DEVRİNDE SÜRDÜRÜLEN EĞİTİM FAALİYETLERİNE BİR BAKIŞ VE İLHANLI HÜKÜMDARI OLCAYTÛ HAN'IN EĞİTİM POLİTİKASI

Kemal Ramazan HAYKIRAN*

Özet

Genelde yıkım ve tahribat ile anılan Moğolların bu tahripkar tutumlarının ardından hakimiyet kurdukları Yakın-Doğu coğrafyasında kültüre ve bilime kayda değer katkılar sağladıkları da bilinen bir gerçektir. Daha Hülâgü ile başlayan ilme destek verme süreci her hükümdar devrinde artarak ve gelişerek devam etmiş, İlhanlıların son dönemlerinde ise en olgun seviyesine ulaşmıştır. Özellikle İslamiyet'in resmi din olarak kabul edildiği Gâzân Han döneminde köklü gelişmeler yaşanmıştır. Olcâyâtû Han döneminde ise İlhanlıların eğitim politikasında köklü değişimlere gidilmiş, bu bağlamda pek çok girişimde de bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Olcâyâtû Han, İlhanlılar, Yakın-Doğu, Eğitim, Medrese*

A View to the Education Activities Undertaken During Ilkhanids Period and Education Policy of Ilkhanid Ruler Olcaytû Khan

Abstract

It is a fact that Mongols, who are generally remembered with the destruction and havoc they brought, following their destructive attitudes provided remarkable contribution to the culture and science in the Near Eastern geography they ruled over. Beginning with Hülâgü, the process of sponsoring the scientific activities continued to increase and flourish and reached its peak at the last period of the Ilkhanids. Especially during the reign of Gâzân Khan in which Islam was adopted as the official religion essential developments were experienced. During the reign of Olcâyâtû Khan radical

* Yrd. Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Tarih Bölümü.

changes were applied in the education policy of the Ilkhanids and in this context many initiatives were undertaken.

Keywords: *Olcâytû Khan, Ilkhanids, Near East, Education, Madrasah*

İlhanlılar zamanında eğitim faaliyetleri denildiğinde, akla gelen Moğolların kendi kültürlerine ait eğitim anlayışı ve kurumlarından ziyâde Müslüman kültür ortamında şekillenen eğitim kurum ve faaliyetleridir. İlhanlı Devleti, şekillendiği ve yayıldığı ortamın İslam kültür dünyasının en merkezi coğrafyası olmasının doğal bir sonucu olarak Moğol geleneklerini taşımanın yanında İslam medeniyetinin ürettiği eğitim sistemini de temsil etmekteydi. Orta Asya bozkırlarından gelerek Yakın Doğu’da güçlü bir siyasi hakimiyet kuran Moğollar, teşkilatçı yapıları ve kalabalık askeri varlıkları ile tartışılmaz askeri ve siyasi bir güç olmuşlardı. Fakat İran merkezli olarak kurulan İlhanlılar Devleti, tüm siyasi gücüne rağmen ilmi ve medeni açıdan hakimiyet kurdukları İslam coğrafyasının oldukça gerisinde bir seviyeye sahipti. Moğolların bu durumu ister istemez Moğolları Müslüman kültür odaklarına doğru itmekteydi. Bunun kaçınılmaz bir sonucu olarak da Moğollar, ilk akınlarının durulmasıyla birlikte İslam kültür yapısının temsilcilerinden biri olma yolunda ilerlemeye başlamışlardı. Eğitim ile ilgili faaliyetleri bu bağlamda doğrudan İslam medeniyetinin eğitim yapısının bir tezahürü durumundaydı. Bu özelliği ile birlikte bozkır geleneklerini de bünyesinde barındırmaya devam etmekteydi.

İlhanlıların en nihayetinde bir temsilcisine dönüşecekleri İslam kültüründe, eğitim ve bilim faaliyetlerinin bizzat Peygamber zamanında başlanıldığına inanılır. Hz. Peygamber’in 622 yılında Yesrib şehrine hicret edip bu şehrin ona hürmeten Medine adını almasıyla başlayan süreçte aynı zamanda İslamiyet’in inanç boyutunun yanında beşeri boyutunun başladığı, yani İslam medeniyetinin temellerinin atıldığı söylenebilir. Hz. Peygamber’in Medine’de inşa ettirdiği Mescid-i Nebevî’nin son kısmına dahil edilen “*ashab-ı suffâ*” yani burada bizzat peygamber tarafından eğitime başlanılan gençler İslam medeniyetinde ilk eğitimi yürüten ilim talebeleri olarak kabul edilir.¹ Bundan sonra gelişen her türlü ilmi ve eğitim faaliyeti *ashab-ı suffâ*’yı örnek alarak yapılmıştır. İslam medeniyetinde eğitim kurumları en belirgin yükselişini fetihlerin durduğu ve kurumsallaşmanın

¹ P. M. Holl, A.K.S. Lambton, B. Levis, *The Cambridge History of Islam*, London 1978, I, s. 56.

yoğunlaştığı Abbâsiler zamanında yaşamıştı². 842 yılında kurulan *Beytü'l-Hikmê* eğitim faaliyetlerinde İslam medeniyetinin ulaştığı zirvenin açık bir göstergesi olmuştu³. İslam medeniyetinde diğer toplumsal ve siyasi alanlarda da olduğu gibi Selçuk Bey'in Müslüman bir imparatorluk kurup torunlarının çok kısa bir sürede Müslüman dünyanın siyasi hamiliğini elde etmesiyle birlikte eğitim faaliyetleri de hızlı bir yükseliş evresine girmişti.

Özellikle Sultan Alp Arslan ve büyük vezir Nizâmü'l-Mülk'ün faaliyetleri neticesinde eğitim ve ilim alanında büyük ilerlemeler yaşanmıştı. Selçuklularda ilk medrese kurma girişimi Sultan Tuğrul zamanında Nişâbur'da gerçekleştirilmişti Nişâbur'un fethinden hemen sonra Saraçlar Pazarı'nda bir medrese kurulmasını emretmişti⁴. Selçukluların devraldığı kültür ortamı içinde medreseler ya özel şahısların vakıfları aracılığı ile kuruluyor ya da mescit ve camiler aynı zamanda birer eğitim kurumu olarak hizmet veriyorlardı⁵. Selçukluların bu işe en büyük katkısı ise bu tarihten sonra medreselerin artık bizzat devletin yani sultanın tasarrufu ile kurulmaları olmuştu. Bu çığırı açan da elbette Sultan Alp Arslan'dı. Alp Arslan'ın veziri Nizâmü'l-Mülk devlete çeki düzen vermiş kurumları güçlendirmişti. Bu sürecin bir parçası olarak da Sünnî İslam anlayışını Batınî tehdidine karşı güçlendirmek kaygısıyla eğitim faaliyetlerine önem vermişti. Bu bağlamda biri Bağdat'ta biri de Nişâbur'da olmak üzere iki medrese inşâ ettirmişti. Bu medreseler ve bunların ardından kurulacak olan diğer medreseler büyük vezire ithafen Nizâmiye medreseleri olarak anılacaktı⁶. Bu medreseler halkasının en önemlisi olan Bağdat'taki medrese Dicle kenarında 1065 yılında inşa edilmeye başlanmıştı⁷. Nizâmü'l-Mülk, Nizâmiye Medresesini Sünnî-Şafî usulüne göre biçimlendirmişti⁸. Eğitim anlayışının bu geleneğe dayanmasında Abbâsî Halifeliğinden devralınan Sünnî devlet geleneğinin büyük etkisi vardı. Fakat bu noktada esas belirleyici unsur Selçukluları tehdit eden Batınî unsurlar karşısında Sünnî geleneği güçlendirme hedefiydi. Fakat medresenin ders kitaplarına ve müfredatına bakıldığında adı tam olarak konulmamış bir

² M.S. Hodgson, *İslam'ın Servüveni*, çev. Ercüment Karataş, İstanbul 1993, I, s. 145.

³ P. M. Holl, A.K.S. Lambton, B. Levis, *The Cambridge History of Islam*, I, s. 130.

⁴ M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I: Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 2001, s. 348.

⁵ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1980, s. 327.

⁶ M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I: Alp Arslan ve Zamanı*, s. 351.

⁷ M. Altay Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I: Alp Arslan ve Zamanı*, s. 356.

⁸ George Makdisi, *İslâm'ın Klasik Çağında ve Hristiyan Batı'da Beşeri Bilimler*, çev. Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul 2009, s. 47.

Mutezile etkisi kendisini göstermekteydi⁹. Bunun temel sebebi ise Selçukluların fikri yapısının geliştiği coğrafyada Mutezile'nin oldukça güçlü bir mezhep olmasıydı. Her ne kadar Mutezile zaman içinde etkinliğini yitirip devletçe tasvip edilmeyen bir mezhep haline gelse de Mutezile kökenli müderrislerin varlıkları Selçuklu medreselerinde İslam dünyasının diğer memleketlerindeki medreselerden farklı olarak akılcı bir zihnin oluşmasını sağlamıştı. Bu akılcı yapı Türkiye Selçuklularında daha da gelişerek varlığını devam ettirmişti. İlhanlılar İslam dünyasına dahil olduklarında devraldıkları ilmi yapı bu şekilde biçimleşmişti. İlhanlıların eğitim faaliyetleri Abbâsiler tarafından şekillendirilen ve Selçuklularca da geliştirilen bu medreselerin faaliyetlerinden oluşmaktaydı. Ancak kuşkusuz İlhanlıların da bu yapıya ciddi katkıları da olmuştu.

Moğolların gelişiyle birlikte özellikle Moğol akınlarının ilk dönemlerinde İslam dünyasında sürdürülen eğitim faaliyetlerinde gerileme yaşandığı açık bir gerçektir. Ancak bu gerilemenin tüm Moğol hâkimiyeti boyunca sürdüğünü ve ilmi faaliyetlerin tamamen durduğunu söylemek de mümkün değildir. İstila sürecinin sonrasında, İslam medeniyetinin eğitim kurumlarına uyum sağlayan İlhanlı yöneticileri, Abbâsiler ve Selçuklular gibi köklü Müslüman devletlerce geliştirilen mevcut eğitim ve ilim anlayışını kanıksamışlar ve kendileri de aynı eğitim ve bilim anlayışının devamcısı olmuşlardı. Bu bağlamda İlhanlıların bilim ve eğitim anlayışını Selçuklulardan farklı ve ayrı düşünmek çok mümkün gözükmemektedir. İran ve Azerbaycan'da Moğol akınlarının başladığı andan İlhanlı hâkimiyetinin kurumlaşmasına kadar geçen süre içinde yaşanan baskı ve tahriplere rağmen buralardaki medreselerin kayda değer bir kısmı ayakta kalabilmişti. En başta Bağdat'ta bulunan Nizâmiyye Medresesi hala faal durumdaydı¹⁰. Nâsır zamanında Nizâmiyye'ye kütüphaneler de eklenmişti. Mustansiriyye medresesinin inşa ettirilmesinden sonra Nizâmiyye medresesi önemini kaybetmişti. Fakat Hülâgü'nün Bağdat'ta gerçekleştirdiği yıkımdan en çok etkilenen Mustansiriyye Medresesi olmuştu¹¹. Mustansiriyye Medresesinin tahrip olması dolayısıyla Nizâmiyye yeniden önem kazanmaya başlamıştı. Ne var ki Mustansiriyye medresenin 667/1268 senesinde Bağdat'ta valilik yapan

⁹ George Makdisi, *Ortaçağda Yüksek Öğretim*, çev. Ali Hakan Çavuşoğlu, Tuncay Başoğlu, İstanbul 2012, s.43.

¹⁰ *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. Muhammed Şerif Paşa, sd. Mümin Çevik, s. 165.

¹¹ Alâeddîn Atamelik Cüveynî, *Tarih-i Cihângüşâ*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1988, III, s.589.

Ata Melik Cüveynî tarafından onarılmasıyla Mustansiriyye yeniden eğitim faaliyetlerinin merkezi olma özelliğini yakalamıştı. Bu durum karşısında Nizâmiyye Medresesi tekrardan geri plana düşmüştü¹². İkbâl-i Şarâbi'nin (ö.653/1255) 628/1230 senesinde Acem Pazarı'nda yaptırdığı Şarâbiyye Medresesi, Abbâsî döneminin son eserlerinden olan Mucâhidiyye Medresesi, Mustansır'ın cariyelerinden biri tarafından 653/1255 senesinde yaptırılan Beşeriyye Medresesi, Atâ Melik Cüveynî'nin hanımının 671/1272 senesinde Bağdat dışında yaptırdığı İsmetiyye Medresesi gibi medreseler de Bağdat'ın bu dönemdeki diğer medreseleriydi. İbn Fuvâti, kitabı Havâdisu'l Cami'a'da Bağdat'ta bulunan başka medreselerin de ismini zikreder ki bunların bir kısmı VII/XIII. yüzyıldan önce yapılmış ve hala ayakta olanlardı. Teteşiyeye Medresesi, Sa'ade Medresesi, Medresetu'l-Ashab, Abdulkadir-i Geylanî Medresesi, Ebû Hanîfe Medresesi ve Mercâniyye Medresesi bunlardandı¹³.

XIV. yüzyılın önemli kaynaklarından olan İbn Battûta yüzyılın ikinci çeyreğinin ortalarında İlhanlı hâkimiyetindeki şehirlerden geçerken, Şûşter'de Şeraferddîn Musa Sadreddîn b. Süleyman'a ait bir mescitte kaldığını aktarmaktadır¹⁴. Battûta, seyahati boyunca İlhanlı hâkimiyetindeki şehirlerde gördüğü yıkımları ve tahribatı da aktarır fakat bununla beraber gördüğü, içinde kaldığı hatta ders aldığı pek çok mescit ve medresenin de varlığını aktarmaktadır. Yine Battûta, Luristan Atabeklerinin merkezi olan İzec şehrinde bulunan medrese, cami ve hamamdan oluşan bir külliye varlığından da haber vermektedir¹⁵. Bu külliye İlhanlı hakimiyeti öncesinde inşa edilmiş bir külliye'dir. Moğol akınlarından sonrada varlığını ve faaliyetlerini devam ettirmekteydi. Battûta'nın Şîrâz'da ve Nişâbur'da gördüğü medreseler ise İlhanlılar tarafından yapılan medreselerdi¹⁶. Yine Battûta bunlara ilaveten Meşhed'de sekizinci imamın türbesi yakınında İlhanlıların yaptırdığı bir mescitten de bahseder, aynı şekilde Harezmi'de iki medrese bulunduğundan bahseder ki bunların çok önemli olduğunu da ayrıca vurgular¹⁷.

¹² J. I. P. Petrushevsky., "The Socio-Economic of Iran under The İl-Kans" *The Cambridge History of Iran, V, The Saljuq and Mongol Periods*, ed. A. Boyle London 1968, s.489.

¹³ İbn Fuvâti, *Havâdisu'l Cami'a*, s. 232.

¹⁴ *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.168.

¹⁵ *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.152.

¹⁶ *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.158.

¹⁷ *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, s.169.

Moğollar yaptıkları bütün yıkıma rağmen ilim faaliyetlerini önemsemişlerdi. Moğol istilasının erken dönemlerinde dahi yıkımın en çok hissedildiği beldelerde bile medreselerin büyük kısmının ayakta ve faal olduğu kaynakların ittifaken verdiği bir bilgidir.¹⁸ Moğol akınları İslam dünyasında büyük yıkımlara ve kayıplara yol açtığı açık bir gerçektir. Fakat Moğolların salt bir yıkımı ve talanı amaçladıklarını da söylemek kolay değildir. Moğollar, üzerinde büyük bir ticaret hacmi bulunan İpek ve Baharat yollarının tamamına hakim olmayı amaçlamışlardı. Bu geniş hakimiyet girişiminin sonucu ise insanlık tarihinin gördüğü büyük vahşetlerden biri olmuştu. Siyasi ve ekonomik dürtüler ile hakimiyet mücadelesine giren Moğolların amacı hakimiyet altına aldıkları toprakların imkanlarının sahibi olmak ve bunları işletebilmektir. Moğollar hakkında doğrudan bilgi veren kaynakların ilklerinden olan Ata Melik Cüveynî eserinde bu durumu gayet net ve çarpıcı bir üslup ile aktarmaktadır. Cüveynî, Tûsî'nin Hülâgü Han'ın Bağdat'ın fethi için yazdığı risaleye eklediği zeylin sonunda Hülâgü'nün emri ile Bağdat'ın imar edildiğini kaydetmiştir¹⁹. Hülâgü sadece yıktığı Bağdat'ı imar etmemiş, Mûgân ve Merâgâ'da da imar faaliyetlerine girişmişti. Bu imar faaliyetlerinde eğitim ve bilim kurumlarına da önem verildiği görülmektedir. Merâgâ'da Tûsî'ye kurdurulan rasathane ve medrese devrinin en önemli ilim merkezi durumundaydı. Bu ilim merkezi bizzat Hülâgü'nün emri ve desteği ile kurulmuştu.

Daha Moğolların yakıp yıktıkları şehirlerin enkazları kaldırılmamışken Moğol yöneticileri imar faaliyetlerine yönelmişler bölgede eğitim ve ilim geleneğini temsil eden ve sürdüren kurumları onarmaya başlamış yahut yenilerini inşa etmişlerdi. Hatta Moğolların daha İlhanlı Devleti kurulmazdan önce İran'da ilk hâkimiyet kurdukları bölgelerde bile imar faaliyetlerine giriştikleri eğitim çalışmalarına destek verdikleri görülmektedir. Mengü Kaan'ın ilk zamanlarında Buhara'da annesi Suyurkuktuni'nin yaptırdığı bir medrese bulunmaktaydı²⁰.

İlhanlılar tarihi üzerine yazılanlara bakıldığında hakim bir yargı olarak Hülâgü ile başlayan sürecin bir yıkım ve istila süreci olduğu, Gâzân Han'ın İlhanlı tahtına çıkması ile bu durumun değiştiği, İlhanlıların tahripkar

¹⁸ Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, İstanbul 2016, s. 93.

¹⁹ Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşâ*, III, s. 590.

²⁰ Zebillullah-i Sefâ, *İran Edebiyatı Tarihi*, II, , (çev. Hasan Almaz), Ankara 2005, s. 158.

anlayışlarını terk edip imar faaliyetlerine başladığı ileri sürülmektedir.²¹ Fakat bu yargının doğru olduğunu kabul etmek pek mümkün gözükmemektedir. Kaynakların verdiği bilgiler değerlendirildiğinde Moğolların Yakın-Doğu'da ilk belirdikleri andan itibaren istila süreci içerisinde bile imar hesapları yapmış, bu yönde girişimlerde buldukları açıkça görülmektedir. Bu bağlamda pek çok medrese ve mescidin inşasını ve tamirini sağlayarak eğitim faaliyetlerinin devamını temin etme gayretinde olmuşlardı. Şüphesiz Gâzân Han'ın Müslüman olması ve peşinden gelen reformları İlhanlıların eğitim ve kültür faaliyetlerini çok daha ileriye taşımıştı. Fakat bu bir başlangıç değildi. Çok daha erken tarihlerde İlhanlıların yönettikleri toprakların kültürüne uygun imar ve eğitim faaliyetleri içinde oldukları görülmektedir. Hülâgü ile başlayan imar süreci her gelen hükümdar zamanında tedricen artarak devam etmişti. Bu imar çalışmaları Gâzân Han zamanında ise olgunlaşma evresini tamamlayarak nitelik bakımından zirveye ulaşmıştı. Hülâgü'nün emri ile Tûsî'nin yaptırdığı Merâğa Gözlem Evi hariç tutulacak olursa Gâzân Han'a kadar İlhanlı hükümdarları ya eski mescit ve medreseleri tamir ediyorlardı ya da küçük ölçekli münferit mescit veya medrese inşa ediyorlardı. Gâzân Han ile birlikte, Abbâsîler ve Selçuklular gibi Müslüman devletlerin inşa edegeldikleri, hayır, kültür ve ilim müesseselerinin benzerlerini inşa ettirdiklerini hatta bu kültür kurumlarını niteliğini daha da öteye taşıdıkları görülmektedir. Özellikle Azerbaycan bölgesinin İlhanlı imar faaliyetlerinden en çok istifade ettiği göze çarpmaktadır. Bölgenin tarihi merkezi olan Tebrîz bu imar faaliyetlerinden en çok faydalanırken İlhanlı yöneticilerinin yeni yerleşim alanları oluşturdukları da görülmektedir. İlhanlılar tarafından hâkimiyetlerinin olduğu tüm şehirlerde pek çok cami, mescit, medrese ve benzer hayır kurumları oluşturulmuştur ama bunlar içinde bazıları nitelik ve çap bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır.

Gâzân Han ile olgunluk devresine giren bu eğitim ve ilim anlayışı Olcâyâtü Han zamanında da taviz verilmeksizin devam ettirilmişti. 1304 yılında Gâzân Han'ın ölümü ile boşalan İlhanlı tahtının veliahtı hükümdarın kardeşi olan Olcâyâtü Han idi. Gâzân Han vefat ettiğinde Olcâyâtü Han Horasanda bulunmaktaydı²². Kendisine ağabeyinin ölüm haberi ulaştırılır ulaştırılmaz hızlı bir biçimde yola çıkan Olcâyâtü Han, Tebrîz'de Zilhicce ayının 15'inde 703 (19 Temmuz 1304) yılında 23 yaşında İlhanlı tahtına

²¹ Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, s. 94.

²² Bertold Spuler, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, Ankara 1987, s. 119.

çıkmişti²³. Olcâytu Han, Gâzân Han'ın küçük kardeşi Abâkâ Han'ın oğluydu. O, 12 Zilhicce 680-24 Mart 1282 tarihinde doğmuştu. Annesi tarafından bir Hristiyan olarak Nikolas adıyla vaftiz edilmiş olsa da sonra eşlerinden biri sayesinde İslam dinini benimsemiş ve *Muhammed Hüdâbende* ismini almıştı.

Olcâytu Han'ın saltanatı İlhanlıların zirve dönemini oluşturmaktadır. Gâzân Han'ın başlattığı değişim sürecinin hem devam ettiği hem de sonuçlarının daha net biçimde gözükmeye başladığı bir dönemdi. Olcâytu Han, İlhanlıların artık Müslüman olduğu bu yeni dönemde saltanatı süresince Müslüman olmayanlara baskı uygulamış ve onların Müslüman ahaliden farklı giyinmeleri için fermanlar çıkarmıştı. Keza cizye vergilerinin toplanılmasına büyük önem vermişti. O bunu bir taraftan bir gelir kapısı diğer taraftan da İslamiyet'in yaygınlaşması için bir fırsat olarak değerlendiriyordu.

Olcâytu Han şehzadeliği zamanında ağabeyi Gâzân Han'a onun başlattığı reformların takipçisi olacağına dair söz vermişti²⁴. Bu sözüne sadık kalan Olcâytu Han ağabeyi Gâzân Han'ın başlattığı reform girişimlerini ve imar faaliyetlerini aynı yoğunlukta geliştirerek devam ettirmişti. Onun en büyük eseri devletin yeni başkenti olan Sultâniye'yi kurmasıydı. Şehirlileşme sürecinin yaygınlaştığı bu dönemde pek çok şehir kurulmuştu. Bunların en dikkat çeke Mugân yakınlarında kurulan Sultanabad şehri olmuştur.

Olcâytu Han, ağabeyinin önem verdiği ilmi faaliyetlere de önem vermektedir. İlimi faaliyetlerin genişlemesi ve yaygınlaşmasını arzu etmekteydi. Bu bağlamda da pek çok girişimde bulunmuştu. Olcâytu Han ilmi ortamın genişlemesi ve zenginleşmesi doğrultusunda pek çok hayır kurumunu inşa ettirmişti. Fakat bu hayır ve ilim kurumlarını oluştururken ağabeyinden farklı bir yol izlemişti. Gâzân Han babası Argûn Han'ın bir hayalini gerçekleştirmiş, büyük bir külliye kurmuştu. Şenb-i Gâzân yahut Gâzâniyye adıyla anılan büyük bir külliye ve külliye etrafında şekillenen bir vakıf şehir kurmuştu. Gâzân Han'ın imar politikası bu şekilde büyük ve merkezi külliyelere dayanmaktaydı. Sadece Gâzâniyye değil pek çok merkezi şehir kurmuş ve etrafındaki emir ve vezirlerine bu tarz yapılar inşa etmelerini tavsiye etmişti. Bunun en çarpıcı ve güzel örneği ise İlhanlıların önemli vezirlerinden Reşîdüddîn'in kendi gelirlerini bir vakfa dönüştürerek kurduğu

²³ Bertold Spuler, *İran Moğolları*, s. 119.

²⁴ Abdullah Kaşânî, *Tarih-i Olcâytu*, nşr, M. Hembli, Tahran 1345s. 18.

Rab-i Reşîdî'dir²⁵. Reşîdüddîn tarafından inşa ettirilen Rab-î Reşîdî tıpkı Gâzâniyye gibi külliye mantığı ile inşa ettirilen merkezi bir ilim ve hayır kurumu ve bu kurum etrafında şekillenen bir şehir idi. İşte bu örnekleri ile göze çarpan tarzda külliye mantığına dayanan Gâzân Han'ın eğitim ve bilim mantığı Olcâytu Han tarafından ciddi bir değişikliğe tutulmuş ve merkezi külliye ve külliyelerin etrafında kurulan şehir inşa etme eğilimi terk edilmişti.

Olcâytu Han imar politikaları bağlamında İlhanlı mimarisinin zirvesi olarak kabul edilebilecek bir eser olan Sultâniyye gibi büyük bir şehir kurmuştu. O bu şehri ağabeyinin yaptığı gibi büyük bir külliyenin merkezinde inşa etmemişti. Olcâytu Han, 1 Muharrem 705 (1306) yılında Tebrîz yerine yeni başkent olarak tasarladığı Sultâniyye'nin inşasına başlamıştı. Burası "*Kongurolang*" adıyla anılan ve İlhanlıların yazlarını geçirdiği bir düzlük yaylaydı²⁶. Tarihçilerin kayıtlarına göre Olcâytu bu inşa işlerini babası Argûn Han'ın bizzat hazırladığı ancak ömrünün uygulanışlarını görmesine müsaade etmediği planlarına sadık kalarak yaptırmıştır. Tabii ki bir farkla, şehrin tüm dokusunu İlhanlıların yeni inancı olan İslamiyet belirlemekteydi. 500 gaz boyunda (takribi 250 metre) bir hisar ve onu destekleyen kesme taştan yapılmış bir duvar ile 16 kulenin inşası gerçekleştirilmiştir. Bir çok camii de yapılmıştır, ancak en önemlileri Olcâytu adına yapılan ve mermer ile porselen kullanılarak süslenen camiidir. Bunları takriben bir hastane, bir medrese ve ana yüksek bir köşk ile onu saran yirmi küçük köşkün oluşturduğu saray, sivil inşaat ve şehrin yeni mahallelerinin yapımına girişmişlerdi. Böyle mahalleler tamamen eşya ile döşenmiş bin evden oluşmaktaydı. Sultaniyye şehrinin merkezini Olcâytu Han adına yapılan abidevi türbe oluşturmaktaydı. Türbe etrafına açılan yollar ve yollar etrafında kuruluna imari plan şehrin yapısını oluşturmaktaydı.²⁷

Olcâytu Han bu inşa ettirdiği şehrin münferit noktalarına mescit ve medreseler yaptırma yoluna gitti. Daha sonrasında da ülkenin genelinde Selçuklulardan kalma eski medrese ve mescitlerin onartılmasına ve yeni mescit ve medreseler kurulmasına önem verdi. Böylelikle kültürün ve inancın

²⁵ Ayrıntılı Bilgi İçin bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XV. Yüzyılda Tebrîz'de Bir Hayır ve Kültür Kurumu: Şenb-î Gâzâniyye" , *Ortaçağ Türk Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2006, s. 207-233.

²⁶ Donald N. Wilber, *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, New Yourk 1969, s. 173

²⁷ Kemal Ramazan Haykıran, "Moğollarda Şehirciliğin Gelişimi ve Bir İlhanlı şehri: Sultâniyye", *Doğu Batı* s.67 Şehir Yazıları, Kasım Aralık Ocak 2013, s. 227.

yaygınlaşmasını amaçlamıştı. Olcâytü Han bu yolu tercih ederek büyük ve heybetli külliyelerle mimari ve meydan okuma yerine daha mütevazi ve küçük mescit ve medreseleri ülkenin dört bir yanına kurarak bilgiyi daha yaygın ve ulaşılabilir bir hale getirmiş olmaktadır. Bu çerçevede pek çok hayır kurumlarının inşası için talimat vermişti.

Olcâytu Han, kendi inşa ettiği kurumlara gelir oluşturmak amacıyla vergi ve vakıf gelirlerini yeniden düzenledi. Bu çerçevede Gâzân Han'ın Şenb-î Gâzân gibi büyük ve heybetli eğitim kurumlarına tahsis edilen gelirleri azaltarak bu gelirleri başka hayır kurumlarına dağıttı. Bu da Şenb-î Gâzân başta olmak üzere büyük kurumların zayıflamasına yol açmaktaydı.

Ülkede ilmi ve kültürel canlılığın artması için pek çok ilim kurumunun oluşması Olcâytu'nun en büyük amaçlarındandı. Gerek kendisi gerekse yönetici sınıfın İlhanlı şehirlerini mamur ve canlı hale getirmek için pek çok girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Olcâytu Han zamanında yükselmeye başlayan vezir Tâceddîn Ali Şah sultanın gözüne girmek için bizzat kendisi planlarını çizerek Tebrîz'de büyük bir cami inşa ettirmişti. Bu camiye, Mescid-i Ali Şah adını vermiştir. Bunu kendi adına ithafen mi yaptığı yoksa Olcâytu Han'ın Şîliğine binaen mi yaptığı konusu açık değildir. Her iki yaklaşımda gayet mantıklı görülmektedir. Vezir Ali Şah vasiyeti üzerine buraya gömülmüştür. Burası sadece bir cami değil aynı zamanda dini ilimlerin de okutulduğu bir daru'l-ilm olma özelliğine de sahiptir²⁸. Eser günümüzde kale olarak bilinmektedir. Aslında binanın merkezinde havuzlu bir bahçe bulunur, ancak binanın ana kısmı 48 metre derinliğinde, 25 metre yüksekliğinde ve 30 metre genişliğinde bir terastır. Duvarları 8 ila 10 metre kalınlığındadır. Binanın kubbesi tamamlanışından kısa bir süre sonra çökmüştür. Bu muazzam bina Olcâytu'nun büyüklük kuruntusuyla yaptırılmıştır ve sıra dışı bir geleneksel cami planı örneğidir²⁹

Olcâytu Han, İlhanlıların başkenti Sultâniye'ye ağabeyini örnek alarak kendi adına büyük bir türbe yaptırmıştı. Gâzân Han'ın Şenb-î Gâzân'ı gibi bir külliye bütünlüğünde olmasa da bu türbenin etrafına cami, hankâh, medreseler ve imârethaneler yaptırmıştı³⁰. Onun bu külliyesi İlhanlıların önemli eğitim ve kültür merkezlerinden biri haline gelmişti. Hüdâbende Olcâytu Han, yaptırdığı

²⁸ Donald N. Wilber, *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, s. 129.

²⁹ Donald N. Wilber, *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, s. 129.;George Sarton, *Introduction To The History of Science*, New Yourk 1975, II, s.708.

³⁰ Abdullah Kaşânî, *Tarih-i Olcâytu*, s. 108.

bu külliyein ihtiyaclarını karşılamak ve eğitim faaliyetlerinin devamını sağlamak amacıyla vakıflar da oluşturmuştu. Olcâytu Han saltanatının daha ilk yıllarında bir ferman ile eski vakıfların gelirlerini yeniden düzenletmiş, yeni gelir kalemleri de ekleyerek bir vakıf sistemi oluřturmuřtu³¹. Oluşturduğu bu vakıfların başına da baş vezir Reşîdüddîn'i tayin etti. Vezir Reşîdüddîn uzun bir süre bu vakıfların başında eğitim faaliyetlerinin hem içeriğini belirledi hem de gelir giderlerini ve orada çalışan personeli yönetti.

Olcâytu pek çok mescit ve medrese inşa ettirerek İlhanlılar zamanında ilmi faaliyetlerin yaygınlaşmasını sağlamıştı. Bunların yanında Olcâytu Han'ın eğitim faaliyetleri arasında en dikkat çekenini *medrese-i sitâre* adıyla anılan medresedir. Vakıfnâmesinden öğrenildiğine göre, Olcâytu Han zamanında faaliyet gösteren *medrese-i sitâre* seyyar bir medrese idi. Sultanın ordusu ile birlikte harekete eden seyyar bir medrese olarak tasarlanmıştı. Bu medrese normal zamanda saray içine sefer zamanında da ordunun ortasına kurulan kumaştan bir çadır içinde hizmet vermekteydi³². Vassâf eserinde bu medrese için "*Gezici Sultanlık Medresesi*" adını kullanmaktaydı³³. Ordu ile birlikte sefere çıkarılan bu çadır medrese ordunun konakladığı yerlerde hemen kurulur ve askerle ders vermeye başlardı. Bu medrese beraberinde kitap sandıklarını da taşıtmaktaydı. Kitaba ihtiyaç duyulduğunda bir sıkıntının yaşanması engellenirdi. Medresede görevli altı müderris bulunmaktaydı³⁴. Kaşâni bu müderrislerin devrin ileri gelen seçilmiş alimlerinden tercih edildiğini belirtmektedir³⁵. Sultanın takdirine göre her müderris on öğrenci ile ilgilenecekti. Böylece medrese aynı anda almış kişiye ders verebilecek kapasitede olacaktı.³⁶ Olcâytu, hem akli hem de nakli ilimlere çok düşküdü. Onun ilim sohbetlerinden çok keyif aldığı da herkesçe bilinmekteydi. Olcâytu sürekli alimlerle sohbet etmekte, onlarla tartışmaktan büyük keyif almaktaydı. Sefer ortamında bu keyiften mahrum olmamak için böyle bir sistem kurmuştu. Ama bu medrese sadece sultanın keyfini yerine getirmeyi amaçlamıyordu. Böylece sefer esnasındaki asker de ilim meclislerinden istifade etmiş oluyordu.

³¹ Abdullah Kaşâni, *Tarih-i Olcâytu*, s. 28.

³² Abdullah Kaşâni, *Tarih-i Olcâytu*, s. 108.

³³ *Tarih-i Vassâf*, nşr. Abdol-Mohammed Ayatı, Tahran 2004, s. 266.

³⁴ Abdullah Kaşâni, *Tarih-i Olcâytu*, s. 108.

³⁵ Abdullah Kaşâni, *Tarih-i Olcâytu*, s. 108.

³⁶ Kemal Ramazan Haykıran, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, s. 121.

Medresede Mevlânâ Nizamüddîn Abdü'l-Melik, Mevlânâ Muazzam Nuru'ddîn Abdurrahman Hakim Tüsterî, Seyyid Burhaneddîn İberî, Cemaleddîn Mutahhad Hillî, Fahreddîn Hillî, Mevlânâ Azudu'dîn İcî gibi devrin akli ve dini ilimlerinde oldukça iyi isimleri görev yapmaktaydı³⁷. Bunlar doğrudan sultana bağlıydılar. Sultan sarayda olduğu zamanlarda sarayda dururlardı. Sefer zamanında ise sultan ile birlikte sefere dahil olurlardı. Sarayda oldukları zaman durdukları yer, bizzat Olcâytu Han tarafından “*medrese-i sitâre*” adıyla anılan Sultanın otağına yakın bir yerdi. .

Sultan bu medrese ile birlikte bundan başka olarak Sultâniye’de bulunan diğer medreselerin tamamı için büyük vakıflar oluşturmuştu. Bu medreselerin çok yüksek gelirleri olduğu anlaşılmaktadır.³⁸ Olcâytu Han’ın vakıfları sadece eğitim faaliyetlerini kapsamamaktaydı. Sultâniye’de şehrin girişinde günde iki defa olmak üzere yemek dağıtılırdı. Şehrin yoksulları bu yemekten istifade ederdi. Günde iki defa olmak üzere dağıtılan bu yemekten 3000 kişi faydalanırdı. Bu iş için iyi bir akar tahsis eden Olcâytu Han bu işin başına da vezir Tâceddîn Ali Şah’ı getirmişti³⁹. Bazı kaynaklar bu günlük hayrı Ali Şah’ın kendi bütçesi ile karşıladığını söylese de Olcâytu Han’ın vakıflarından karşılandığını düşünmek daha doğru görülmektedir. Böylelikle devrin iki güçlü veziri arasında vakıf görevlerini paylaştığı ve Reşîdüddîn’i ilim vakıflarının başına, Ali Şah’ı da hayır vakıflarının başına getirdiği anlaşılmaktadır.

Olcâytu Han sadece kendine başkent yaptığı Sultâniye’de ilim kurumları oluşturmamış, ülkenin geneline bu kurumları yaymaya gayret etmiştir. Bunlar içinde dikkat çeken medreselerin başında Şîrâz’da bulunan “*Kerducîn Medresesi*” gelmektedir. İlhanlılardan önce yapılan bu medrese Olcâytu Han zamanında onartılmış ve Olcâytu vakıflarından buraya gelir tahsis etmişti⁴⁰. Doğrudan İlhanlı hakimiyetinin hissedilmediği bir yer olmasına karşın İlhanlı yöneticileri daha Hülâgü Han’dan itibaren Şîrâz’a özel bir önem vermekteydiler. Bu bağlamda Olcâytu Han da bu medreseye gelir bağlamıştı. Olcâytu Han zamanında imar edilip vakfa bağlanan bu medrese Kirmân Karahitaylarından Suyurgatmış İbn Kutbuddîn Şahcihan’ın vakıf eserleri arasında yer alan *Kirmân Yenikapı Medresesi*’dir.

³⁷ Abdullah Kaşânî, *Tarih-i Olcâytu*, s. 108.

³⁸ Abdullah Kaşânî, *Tarih-i Olcâytu*, s. 108.

³⁹ Abdullah Kaşânî, *Tarih-i Olcâytu*, s. 108.

⁴⁰ Abdullah Kaşânî, *Tarih-i Olcâytu*, s. 109.

İlhanlılar Devrinde Sürdürülen Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış

Olcâytu Han'ın vakıf gelirlerinden istifade eden medreseler arasında Yezd ve Meybûd'da var olan medreseler sayılabilir. Bu medreseler daha çok İlhanlılardan önce yapılmış istila sürecinde tahrip almadan ayakta kalmayı başaramış medreselerdi. Olcâytu Han bunları vakıfına bağlayıp gelir tahsis etmişti. Olcâytu Han zamanında Sultâniye dışında, Safvetiyye, Nusretiyye, Rukniyye, Şemsiyye gibi eski medreseler de bu dönemde mamur edilmişti. Keza Olcâytu Han zamanında onun vakıf düzenlemesinden istifade eden şehirlerin başında Eberkûh, İsfâhân, Kâzerûn, Şîrâz, Kum, Kâşân, Sâve, Rey, Hemedân, Kazvîn ve Tebrîz bulunmaktadır. Bu şehirlerde Olcâytu Han'ın vakıf gelirleri ile birçok medrese hankâh ve hayır müesseseleri oluşturulmuştu. Olcâytu Han zamanında eski medreselerin imarı ve yenilerinin inşası o kadar yaygınlaşmıştı ki medrese sayısı istiladan önce bulunan medrese sayısının çok daha üzerine çıktığı görülmektedir. Örneğin Şîrâz'da XIV. yüzyıl başlarında medrese mescid ve hayır kurumlarının sayısı beş yüzü bulmaktaydı⁴¹. Bu kurumların da çok güçlü vakıfları bulunmaktaydı. Olcâytu Han'a tabi yerel hakimler de onu takip ederek Mazenderân, Kirmân ve Horasan şehirlerinde vakıflar oluşturarak pek çok medrese ve mescidler inşa etmişlerdi⁴². Anadolu'da da Sivas'ta Buruciye Medresesi, Erzurum'da Yakutiye Medresesi Olcâytu Han zamanında yapılan medreselerin başında gelmekteydi. Selçuklulardan kalma pek çok medrese de Olcâytu Han'ın emri ile onartılmıştı.

Olcâytu Han'ın bu vakfın gelirlerinden İsfâhân'da bulunan Mescid-i Camii'nin mihrabının da onartıldığını görmekteyiz. Mihrabın tamirat kitabesi 710/1310 tarihlidir. Onartma kitabesinde nazır Sad'el Hakve'd-din'in maddi desteği ile Azad İbn Ali el-Mastari tarafından yapıldığı ve bazı bölümlerin Sultan Gıyas el-Dünya ve'd-din Olcâytu zamanında restore edildiği yazılıdır.⁴³ Mihrab en güzel siva ustalığını yansıtır niteliktedir ve dönemin diğer mihraplarından farklı bir tarzda yapılmıştır. Bunun sebebi hem uygulanan şekiller hem de aslında ön siva yüzünün genelde olduğu gibi kalın rölyef değil de oldukça düz oluşudur. Diğer yazarlar mihrabın Olcâytu'nun 1309'da Şîlîğe geçişinden sonra yapıldığına değinmişlerdir. Olcâytu Han zamanında vakıf gelirleri ile onartılan bir diğer eser ise İmamzâde Ahmed bin Kasım'ın Kum şehrinde bulunan türbesiydi. Onarma kitabesinin tarihi 708/1308 yılına aittir.

⁴¹ Hamdullâh Müstevfî, *Nûzhet'ul-Kûlûb*, Tahran 1336, s.138.

⁴² Hamdullâh Müstevfî, *Nûzhet'ul-Kûlûb*, s.139-140.

⁴³ Donald N. Wilber, *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, s.109.

Bu türbe, şehrin kuzeyinde eski kale kapısının bulunduğu alanda harabe bir haldedir. Ancak iç kısmında sıva üstünde süslenmiş olarak iyi durumdaki kufi, nesihî ve süslü yazıları bulunmaktadır. Bu yazıların arasından uzun olanında binayı yaptıranın Ali İbn İshak, yapının Muhammed Ali Ebû Şucâ ve inşa tarihinin de 708 yılının Muharrem ayı olduğu belirtilmiştir⁴⁴.

Olcâytu Han zamanında yine İsfâhan'da vakfedilen bir diğer dini yapı ise *İmamzâde Rabiâ Hatun Camii*'dir. Kitabesinden 708/1308 tarihli olduğu anlaşılan camide benzer inşaat malzemeleri ve süslemeler kullanılmıştır. İmamzade Cami'nin duvarları ve kubbeli odası toprak tuğladandır. Ön kapı girintilerindeki kemerli başların ayrıntıları mihrap başlarındaki kemerlere çok yakındır. Ancak türbe kısmındaki renkli sıva süslemesi, cami genelindeki süslü yüzey tüm kubbeli salonda aynı iken burada ön kapı girintileri ve mihraptaki gibidir⁴⁵. Cami İsfâhan'ın 33 km uzağında Astandan mevkiinde yaptırılmış, burada caminin yakınlarında Gâzân Han zamanlarında 701/1301 tarihinde yapılmış bir cami daha bulunmaktadır. Olcâytu Han'ın Camisi de Gâzân Han'ın camisinin bir kopyası niteliğindedir. Her iki cami de ayakta ve kitabeleri de iki yapıda da hala mevcuttur ya da mevcuttu ki bu durum muhtemelen küçük binanın camiden yedi yıl önce yapılmasından kaynaklanır. Aslında inşa işinin genel yapıyla aynı anda yapıldığı ve caminin tüm süsleme işinin bu inşaattan birkaç yıl sonra yapıldığı düşünülmektedir⁴⁶.

İlhanlılar zamanında eğitim faaliyetleri genel olarak Selçuklu eğitim sisteminin devamı niteliğindedir. Fakat İlhanlı döneminin kendine has özellikleri bulunmaktadır. İlhanlılar himayesinde kurulan medreselerde dini ilimlerin işlendiği görülür. Moğol akılcılığının ve Moğolları etkileyen başta Tûsî olmak üzere devrin âlimlerinin de akılcı bir zihne sahip olmalarının da etkisi ile dini ilimler arasında kelam ve tefsir çok ilerlemiş, pek çok kelam kitabı bu dönemde yazılmış ve medreselerde bunlar okutulmuştur⁴⁷. İlhanlılar devrinde dini ilimler bazında görülen ciddi bir eğitim atılımı ise Şîî medreselerinin güçlenmesi ve yaygınlaşmasıdır. Bu etken de yazılı ve edebi bir Şîîliğin gelişmesine hizmet etmiştir.

İlhanlılar zamanında devrin akılcı etkisi ile aklî ilimlerin medreselerde geliştiği de görülmektedir. Fakat burada cevaplanamayan bir soru

⁴⁴ Donald N. Wilber, *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, s.114.

⁴⁵ Donald N. Wilber, *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, s.109.

⁴⁶ Donald N. Wilber, *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, s.109.

⁴⁷ Bahtiyar Hüseyin Sıddıkî, "Nasîrüddîn Tûsî", *Klasik İslam Filozofları ve Düşünürleri*, Ed. M.M. Şerif, çev. Kasım Turhan, İstanbul 2000, s. 374-75.

İlhanlılar Devrinde Sürdürülen Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış

oluşmaktadır. Gâzân Han'ın vakfettirdiği Gâzâniye medreselerinde hükümdarın talimatı ile felsefe dersleri verilirken, hükümdarın baş veziri olan Reşîdüddîn'in Rab-i Reşîdî'sinde Reşîdüddîn'in emri ile felsefe dersleri yasaklanmıştı. Hükümdar ile veziri arasındaki bu fikir ayrılığının kaynağı cevaplanamamış bir soru olarak durmaktadır.

İlhanlılar zamanında medreselerde gelişen ilim dallarının başında kuşkusuz astronomi gelmektedir. Astronomi faaliyetlerinin gelişmesine paralel olarak medreselerde astronomi eğitiminde de büyük ilerlemeler görülmüştür. Bunun birkaç sebebi vardı. Birincisi İlhanlıların Türkiye Selçuklularından bu alana ilişkin güçlü bir medrese geleneği devralmış olmalarıdır. Bir diğer faktör ise Nasîrüddîn Tûsî gibi bir astronomun İlhanlı yönetimini etkilemesidir. Son temel faktör ise Moğolların Şaman inancından ötürü kehanete büyük önem vermeleri ve yıldız fallarını önemsemeleridir. Onların bu astroloji merakı astroloji ile bu dönemlerde henüz ayrışmamış olan astronomi eğitiminin de gelişmesini beraberinde getirmişti⁴⁸. Sultan Olcâytu Han devrinde ise diğer hükümdarlardan daha farklı bir ilim ve eğitim politikası benimsenmişti. Gâzân Han ile başlayan İlhanlıların resmi inancının İslamiyet olması sürecinde Gâzân Han döneminde, İslam inanç ve kültürünün diğere inançlara karşı üstün tutulması ve ayağa kaldırılması önemli bir gereklilik olarak görülmekteydi. Bu gereklilik ise büyük ve heybetli hayır ve ilim kurumlarını beraberinde getirmekteydi. Bunun sonucu olarak da Şenb-i Gâzân ve Rab-i Reşîdî gibi külliye bu dönemde ortaya çıkmıştı. Gâzân Han'ın reformlarının aynı kararlılıkla devam ettirildiği Olcâytu Han döneminde ise artık İslam hakim ve belirleyici bir konum kazanmış Hristiyanlık ve Yahudiliğin yanında kadim pagan inançlar da artık etkilerini ve faaliyet alanlarını kaybetmişlerdi. Şimdi ise İslamiyet'in çok daha geniş coğrafyalara yayılması ve ülke genelindeki etkisinin artması önemli bir gereklilik olarak İlhanlı Devletinin önünde durmaktaydı. İşte bu gereklilik sonucu olarak da Sultan Olcâytu Han merkezi büyük eğitim ve bilim kurumları tesis etmek yerine küçük ama ülkenin her yerine yayılan eğitim ve bilim kurumları kurmaya yönelmişti. Onun bu yönelimi de İlhanlı devri ilim hayatına yeni ve farklı bir canlılık yaşatmıştı.

⁴⁸ Fuad Sezgin, *İslam'da Bilim ve Teknik*, İstanbul 2008, II, s. 275.

KAYNAKLAR

- Abdullah Kaşânî, *Tarih-i Olcâytu*, nşr, M. Hembli, Tahran 1345.
- Alâeddîn Atamelik Cüveynî, *Tarih-i Cihângüşâ*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 1988.
- Hamdullâh Müstevfî, *Nûzhetü'l-Kûlûb*, nşr, Guy le Strange, Leiden, E. J. Brill 1915.
- Haykıran, Kemal Ramazan, *Moğollar Zamanında Yakın Doğu*, İstanbul 2016.
- Haykıran, Kemal Ramazan, “Moğollarda Şehirciliğin Gelişimi ve Bir İlhanlı şehri: Sultâniye”, *Doğu Batı* s.67 Şehir Yazıları, Kasım Aralık Ocak 2013.
- Hodgson, M.S., *İslam'ın Serüveni*, çev. Ercüment Karataş, İstanbul 1993.
- Holl, P. M., A.K.S. Lambton, B. Levis, *The Cambridge History of Islam*, I, London 1978.
- İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. Muhammed Şerif Paşa, sd. Mümin Çevik.
- İbn Fuvâtî, *Havâdisu'l Cami'a*, Bağdad 1351.
- Köymen, M. Altay, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi I: Alp Arslan ve Zamanı*, Ankara 2001.
- Makdisi, George, *İslâm'ın Klasik Çağında ve Hıristiyan Batı'da Beşeri Bilimler*, çev. Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul 2009.
- Makdisi, George, *Ortaçağda Yüksek Öğretim*, çev. Ali Hakan Çavuşoğlu, Tuncay Başoğlu, İstanbul 2012.
- Özgüdenli, Osman Gazi, “XV. Yüzyılda Tebrîz'de Bir Hayır ve Kültür Kurumu: Şenb-î Gâzâniyye” , *Ortaçağ Türk Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2006.
- Petrushevsky., J I.P. “The Socio-Economic of Iran under The İl-Kans” *The Cambridge History of İnan, V, The Saljuq and Mongol Periods*, ed. A. Boyle London 1968.
- Sarton, George, *Introduction To The History of Science*, New Yourk 1975, II.
- Sefa, Zebihullâh, *İnan Edebiyatı Tarihi*, (çev. Hasan Almaz), Ankara, 2005
- Sezgin, Fuad, *İslam'da Bilim ve Teknik*, İstanbul 2008, II.

İlhanlılar Devrinde Sürdürülen Eğitim Faaliyetlerine Bir Bakış

Sıddıkî, Bahtiyar Hüseyin, “Nasîrüddîn Tûsî”, *Klasik İslam Filozofları ve Düşünürleri*, Ed. M.M. Şerif, çev. Kasım Turhan, İstanbul 2000

Spuler, Bertold, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, Ankara 1987.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1980.

Vassaf, *Tarih-i Vassâf*, nşr. Abdol-Mohammed Ayatî, Tahran 2004.

Wilber, Donald N., *The Architecture of Islamic Iran The Il Khânid Period*, New Yourk 1969.